

MAROSMELLÉK

Múlt és jelen a Marosszögben

1778. szeptember 11: egy javaslat érkezik a bécsi udvari kancelláriához. Az irat, a kor barokk stílusától eltérően, klasszikus latinosságú, tömör okfejtéssel adja elő, milyen hatalmas előnyök származnának a közjóra, ha a közeljövőben eladásra kerülő nagy kincstári birtokokat uradalmak helyett kisbirtokokra részelve, sok embernek juttatnák; kívánja, hogy a földvásárlásban nem-nemesek is résztvehessenek, a szervezésre és betöltésre kerülő állásokba nevezzenek ki arra megfelelőket valláskülönbőség nélkül, majd szerényen, de igen határozottan javasolja, hogy szüntessék meg a jöbbágyaságot, mégpedig az egész országban! Hetven évvel vagyunk 1848 előtt; Kossuth Lajos még meg sem született. A kancellária tagjai — aulikus magyar főurak — „nem kis megütközéssel olvasták a fennálló társadalmi szervezetet democraticus szabadságeszmék alapján reformálni akaró indítványokat“ és a királynő, Mária Terézia elé terjedelmes jelentés és észrevétel kíséretében terjesztették a javaslatot. Sorsa természetesen „ad acta“ lett. De a bécsi urak jól megjegyezték maguknak a javaslat szerkesztőjének a nevét is; nos, a történelem is feljegyezte! Azét az egyszerű ügyvédét, aki magasztos emberszeretetével, a tiszta eszmékbe vetett önzetlen hitével és ragyogó tudásával példája volt a haladó magyarságnak a nagy reformok eljövetelekor és akit Marczi Henrik Széchenyi István méltó elődjének, Szekfü Gy. pedig a kor legnagyobb politikai-eszének nevezett. A javaslat aláírója, az aszódi népi, fiskális, szerémi alispán, utóbb Martinovicsékkal együtt életével lakolt eszméiért. A neve: Hajnóczy József. A terület pedig, amin, mintegy kísérleti telepen, Hajnóczy az új eszméket megvalósítani szeretete volna, az az óriási földdarab volt, amely a Tisza—Maros—Duna és az erdélyi szélek között fekszik s abban az időben a Temesi Bánság, Bánát, Districtus néven volt ismeretes.

* * *

A törökkor és Szavojai Jenő felszabadító hadjáratai után vagyunk. Copf a divat, selyem térdnadrág és fehér harisnya, de néhol már Voltaire és Rousseau nevét suttogják és a pázar díszítések puffók barokk amorettejei közt fanyar-friss szellő lengedezik. Felvilágosodás... Az öreg királynő alig-alig érti már, de József, a tizenöt évig reménytelenül trónörökösödő, meghajszolt és érzelmeiket magától elhárító „német császár“ — pusztá cím volt ez már régen akkoriban, Nagy Frigyes hatalma mellett — új csapásokon jár. Viséltes egyenruhában barangol szerte a Habsburg-biro-

lomban, delizsáncon utazik, korcsmákban étkezik és ütött-kopott fogadóknál hál, messze kerüli az urasági lakok, kastélyok és ünnepléses fogadtatások fényét-díszét. Nem ünnepeletetni akarja magát, hanem látni akar! És közben valami lebeg a szeme előtt: ködből és felvilágosodásból, polgári jólétből és mélységes emberszeretetből tevődik össze ez a messzi cél, amelyet aztán reménytelenül űz és hajt egész életében. Őt is érdekli a Temesi Bánság, ez a furcsa „senki földje“. 1769. április 19-én érkezik Szegedre s már másnap lóháton indul a Bánátba. A következő napokon sorra látogatja Új-Szegedet, Szőreget, Bébát, Kiszombort, majd tovább veszi az útját Nagybecskerek, Temesvár, Alibúnár felé. Megdöbben a tapasztalt igazságtalanságokon; a saját szemével látja, hogyan gazdálkodnak a kincstári fával, irtózza személi a termédek kiöntést és möcsarat. „Az olcsóság ugyan rendkívüli, de ezt csak a talaj termékenysége és az a körülmény idézi elő, hogy itt senki nem képes jószágát eladni. Az utakat a természet („die liebe Natur“) építi, biztonságot a záruk és pisztolyok szereznek, a világitást a Nap és Hold adja, a tisztaságról pedig csak az eső és a száraz levegő gondoskodik.“ Ilyeneket ír utazása befejeztével, az anyjához címzett jelentésében. Az érdeklődést József mindvégig megtartja a Temesi Bánság iránt; 1770. tavaszán s 1773. májusában ismét beutazza a tájat. A jelentésekben, amiket szerkeszt, egyre ismétlődnek a panaszok, epés kifakadások. A hivatalnokok helyett nem kerültek oda jobbak, a möcsarak és szemérmetlen közállapotok, ugyanolyanok, pedig a praesidenseket József első látogatása óta sűrűn cserélték. A fiatal trónörökösből hovatovább megkeseredett férfi lett, aki egyre makacsabban indult a szegedi „Fekete sás“-ból a Maroszig felé. Fátuma lett ez a táj; itt lovagolt harmatos májusi hajnalokon nagy célok felé ereje és fiatalága teljében; itt érte a legnagyobb kudarc az orosz szövetségben Törökország ellen vívott hadjárata során és innen hozta a korai halált okozó kórt...

* * *

Mit van hát Szeged tözsomszédságában? Amerikában már kibomlott a fiatal köztársaság zászlaja, Angliában az ipari forradalom előszele süvölt át a takácsműhelyeken és Malthus Tamás a túlnépesedés veszélyeire kezd eszmélni, francia földön javában érik a Társadalmi Szerződéssel elvetett forradalmi vetés, de Bécsben Haydn és Mozart zenéje bűvöli, egyre az embereket s az óramű pontossággal összeműködő habsburgi államszervezet egyik legtermékenyebb tartományában még a legsötétebb elmaradottság uralkodik. Mi az oka annak, hogy a Tisza és Maros összeshöglésén túl hirtelen kialszik a kor uralkodó eszméinek fénye? A törökkor elsősorban, kétségtelenül. A csaknem 20 ezer négyzetkilométeres területen — melyen ma mintegy 2 millió lélek él — legfeljebb 25 ezer az emberiség 1720 táján, ép magyar község egy sem maradt fenn Mátyás virágzó tájából s csupán Kiszombor egy része volt magyarok által lakott. A terület csak egészen csekély eséssel lejt a határfolyók árka felé, a vizek levezetése természetes

úton meg nem történhetvén, határtalan mocsarak terjengtek mindenfelé. „A bánági vidék telve roppant terjedelmű állóvizekkel és mocsarakkal; a talaj, a Tisza, Maros és Al-Duna mellett mindenütt posványoktól, nádas-kákás rétektől bűzhödött“, — írja Szentkláray, a vidék kitűnő monográfiájának szerzője,¹ Bél Mátyás pedig így szól: „Tota Trans-Tibiscana Banata Districta paludibus scattet, quae avibus aquaticis et id genus animalibus refertae sunt.“ (Az egész tiszántúli bánági kerület mocsaraktól hemzseg, amelyek vízimadarakkal és hasonló állatfajokkal jól el vannak látva.) A Marosközben Új-Szegedtől Szentivánig és Gyáláig egyetlen ingovány volt az egész vidék, Klárafalva és Kiszombor körül a zombori, Szanád, Csóka, Szaján, Mokrán közt volt a tiszaszentmiklósi hajózható mocsár, Törökkanizsa, Oroszlámos, Valkány és Rábé közt az arankai mocsár terült el. A tájat beutazó olasz Grisellini, egybevetve a híres Pontini-mocsarakat a torontáliakkal, azt mondja; hogy a pontiniek alig mérhető a bánágiakhoz képest. „A poshadó vizek temérdek rovar- és bogarat éltettek, a ragályos kigőzölgések kellemetlen lakhelyé tették a vidéket. Sehol nem hallhatta az ember a daloló madarak hangját, sem a magosban repkedő pacsirtáét, sem a bokrokat kereső szelíd csalogányét.“ Mind ez bizonyára a török kezényoma. Azonban Szeged még 1686-ban, Temesvár pedig 1716-ban felszabadult már a félhold uralma alól s az állapotok félszázad alatt sem szelídültek a felvilágosodás századához méltóan! Két nemzedék óta folyt már a Bécsben kiagyalt bánági kamarai igazgatás; ez volt a tájban a második; talán éppoly súlyos törökudulás!

* * *

Mi sem lett volna természetesebb, mint a töröktől visszahódított összes dunai területet Magyarországgént kezelni. Az egész történelmi mult, a sokszor megerősített alkotmány, a koronazseregek ez kívánta s ugyanezt követelték az országgyűlések is. Az „összbirodalmi gondolat“ mégis azt diktálta, hogy a Temesközt ne csatolják vissza a magyar államterülethez, hanem külön, meghódított tartományként igazgassák. Két ok játszott ebben közre. Az egyik: nem volt kívánatos, hogy az állandó veszélyt jelentő török határszéleken „lázongó, rebellis magyar nemesi vármegyék“ alakulhassanak, a másik ok: pénzt, pénzt, minél többet akartak kisorsolni ebből a tartományból s az adóprés működését az ósdi magyar alkotmány megakadályozta volna. Nagyvonalúan elképzelt tervek szerint berendezve a területet, tehetséges és korrekt vezetőkkel, tisztességes hivatalnokokra bízva az igazgatást, — talán mindez s került volna is! A bánági igazgatás azonban egész fennállása alatt kialakulatlan, rendszernélküli, kapkodó, s ami ennél talán még fontosabb: határtalanul korrupt. Az egyetlen nagyvonalú kormányzó, gróf Mercy volt, őt azonban katonai főhivatása minduntalan elszóltította a Bánátból s végül is harcban megsebesülve halt meg Itáliában. Utána egymást követték a te-

¹ Szentkláray Ede: Száz év Dél-Magyarország történetéből. Temesvár, 1879. A külön meg nem nevezett idézetek mind ebből a kitűnő és részletes műből származnak.

hetségtelen, minden hozzáértést nélkülöző, a tájjal és a néppel semmi kapcsolatot nem érző és csupán gyors meggazdagodást kereső vezetők. Különösen gróf Perlas hosszára nyúlt kormányzása volt a népre nézve nézve rendkívül terhes. „A hivatalnokok a kincstári erdőkben saját zsebükre üzték a fakeskedést... a parasztság robotolt, izzadott keményen, de nem a kincstár, hanem a tisztviselők hasznára. Előfogatot az uraknak ingyen kellett szolgáltatnia, de a praesidens komornyikja csakúgy fogaton járt, akár gazdája... a katonaság számára történő szállítmányoknál a pénzt a hivatalnokok tették zsebre, a paraszt pedig a száját törölhette... ha valamilyik paraszt moccanni is mert, elég dolga lett a botnak és a korbácsnak; a gyalázatoosságot annyira üzték a hivatalnokok, hogy 30 forintért a legelső jött-mentnek a kívánt parasztbirtokot átadták használatra, a parasztot pedig családotul elkergették... a hivatalnokok egész seregbe szaporodtak ugyan, de azért a közszolgálat mégis elhanyagoltatt... a hivatalnokok öszszetartottak, egymás kezét mosogatták és együtt is gazdagodtak... ritka volt az a paraszt, aki 10 évi községi bírászkodás után leányának legalább 10 ezer forint hozományt ne lett volna képes adni; ezek után kiszámítható körülbelül, mennyit loptak összesen a kerületi főnökök, a hat igazgatósági tanácsos, az udvari tanácsos és a többi hivatalnok... stb.“ Végeláthatatlanul sorakoznak a panaszok és nincs orvosság, mert az egyetlen felettes hatóság: Bécs. Oda pedig a szegénység nem jut el panaszával. De hogyha mégis eljutna?! Meg van vetve az ágya már előre! A jelentésekben a hivatalnokok — hogy a szomorú állapotokat elpalástolják — nem is címezték másként a parasztot, mint „rablók“, „árulók“, „lázadók“ s a királynő azoknak is tartotta őket, hiszen elhittették vele. Az általános meggazdagodási lázban természetesen nem jutott idő semmire, ami a Temesköz igazi javát előmozdította volna: nem építettek utakat, nem csatornáztak, nem gondoskodtak az iskoláztatásról. „A tartomány kormányzatába“ — írja József anyjának szóló úti jelentésben — „semmi nem vétetett fel, amit rendszernek vagy értelmes dolognak lehetne mondani. A földtulajdon rendezetlensége megakadályoz minden haladást, az adózás csak kíméletlen pénzbehajtásból áll, a földterülettel vétkesen könnyelműsködnek — 1 szarvasmarhára 27 hold prima földet számítanak! —, a törvénykezelés hajmeresztő kegyetlenkedésekből áll: a férfiak a temesvári börtönben meztelen deszkán sorbavasalva alszanak, a vallatás a legvéresebb tortúrázással folyik, a börtönök mindenütt irtózatosan festenek, — a kereskedés parlagon hever.“ Micsoda riadalom volt a trónörökös jövetelének hírére! A félreesőbb helyeken a hivatalnokok elhittették a néppel: József csak azért jön, hogy katonának vigye az egész férfilkosságot; azok tehát az erdélyi hegyekbe és az erdőkbe rejtöztek el, titkoltak és takargattak, amit lehetett. Amde oly sok volt a kiáltó gabszág, hogy — mint Gogol Revizorának városában — a jajszó és felzúdulás a falakon is áthallatszott. Vizsgálatok, fegyelmik, sorozatos elcsapások, leváltások és áthelyezések követték egymást a kamarai igazgatás

utolsó évtizedében s a megriadt nyüzsgés közt lassan, nagyon lassan megindult a civilizáció terjedése. Nagy része volt ebben annak, hogy Mária Terézia a birodalmat nyugat felől fenyegető veszelékek hatására élete utolsó éveiben — ajándékként szánva a magyaroknak és pénzt, meg sok katonát várva érte — megtette a rég óhajtott lépést: a Temesi Bánságot visszacsatolta a magyar államterülethez. Óvatosan tette, Habsburg-módra! Az átmeneti intézkedések egész sorával tulajdonképpen külön testté tette továbbra is a Temesközt, ha Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegye néven is, a meglevő hatóságok mellé léptek még a vármegyei szervek és az átszervező bizottságok is, és e sok, egymásra féltékeny hatóság és szerv harcában kissé erősebb ütemben haladt a közjót végre komolyan emelő munka. De még 1779. szeptemberében is egész rablóhadseregek pusztították végig Mehádiát, Boksánbányát és József császár későbbi délvidéki hadjáratai során inség, vész, járványok, hadak dúlása szántott végig a területen. Valójában csak a 19. század fordulója után jutott szóhoz a békés munka.

* * *

A hajdani Temesi Bánság területén ma három állam osztozik. Krassó-Szörény, Temes és Torontál megyéket északnyugat-délkelet irányában szeli át nagyjában egyenlő két részre a jugoszláv-román határ; az északnyugati sarok, Torontál megye 9 községével Magyarországra maradt. Szeged tehát ma ugyanúgy, mint közel egy évszázadon át, határváros: a legközelebbi határ a gyáláreti Lúdvár-zsilipnél 9 km-re, a Rábé és Óbéba közt levő magyar-román-jugoszláv hármashatár pedig 17 km-re van a szegedi városháztól. A magyarországi rész tehát — a Marosköz — csupán kis darabja a Temesköznek, kiterjedése 271.5 km², vagyis 47 ezer kat. hold, azaz alig valamivel nagyobb, mint egy huszonötzres katonai térképlap. Szeged városnak a Tisza balpartjára átnyúló része (Új-Szeged és az ú. n. alsóbánati földek) nem szerepel ebben a számban. Közigazgatásilag ma a Marosköz Csanád vármegye torontáli járásához tartozik. A Marosköz mai viszonyainak szemügyre vételekor három tény mutat óriási különbséget, a hajdani állapotokhoz képest. Érdemes ezekkel közelebbről megismerkedni, mert az eredmények magukban foglalják a 19. század munkáját és tanulságul szolgálnak más tájak és korok számára is. Ime, a tények: 1. a hajdani vizes-mocsaras-ingoványos terület helyett ma tökéletes vízrendezésű kultúrtáját találunk a Marosközben, 2. a gyér és legnagyobb részben idegen elemekből álló lakosság helyett ma úgyszólván tiszta magyar a kilenc község népessége, 3. a hajdani óriási uradalmak helyett 1947-re csupa kis földtulajdon van. Elhanyagolt, egészségtelen éghajlatú, termelésre alkalmatlan, alig lakott és a magyar nép számára hozzáférhetetlen a táj 170 év előtt, virágzó termelésű, sűrű, magyar lakossággal benépesített és a földet tulajdonként birtokoló, forgalmas vidék a mai Marosköz.

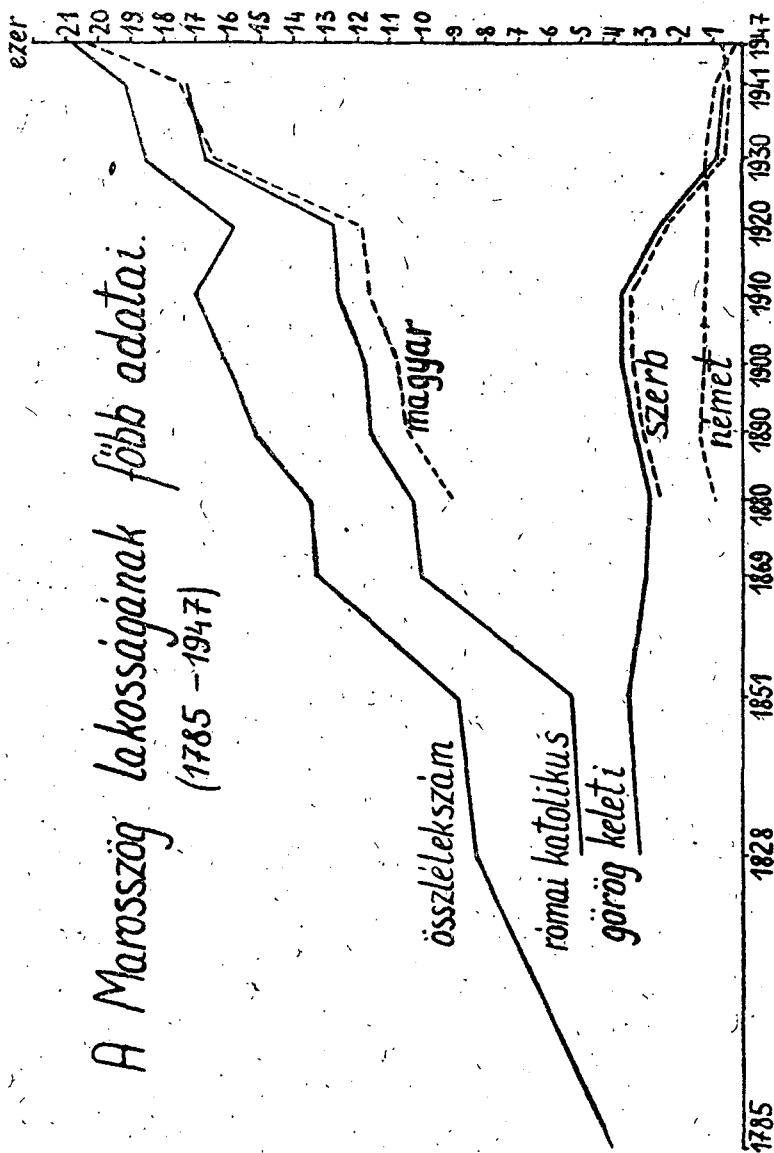
* * *

A táj vizeinek rendezése mintaképül szolgálhat más korok¹ és más területek számára is. Az elvadult Marosmedret állandó szabályozgatás után végül is át kellett helyezni a mai torkolat helyére (1854), a Tiszán 7 km hosszú és a szegedi boszorkányszigeti nyaktól Lúdvárig terjedő ú. n. 90. sz. átvágással végeztek meder-egyenestést és tették lehetővé nemcsak a gyáláréti területek vizeinek levezetését, hanem a Fehértó vidékének, sőt pestmegyei részeknek is belvízlecsapolását; végül a Marostól délre fekvő községek határában százkilométerre menő töltéssőr, csatorna hálózat és árokrendszer biztosítja ma a vizek lefutását és a területek eláraszthatatlanságát. Eltűntek a mocsarak s helyet adtak a kiváló termőföldeknek, megszűnt a szúnyogok, békák és vízimadarak uralkodása és lehetővé vált a hajdani párszáz ember helyett 21 ezer főnyi lakosságnak az eltartása! Csak aki a táj mai belvízrendszerének térképét ismeri és a vidéket járja, az érzi át a teljesítmény monumentalitását. A hajdani indzsellérek, Vedres Istvánnal; ezzel a roppant magyar értékkel az élükön, éppúgy, mint a mai vízépítők: halhatatlanságot biztosítottak munkájukkal a marosszögi kultúrtájban maguknak. Csak utalni lehet most erre a gigászi produkcóra; a részletes leírás egy feltétlenül megírandó szakmunka feladata. Mégis, egy példát hadd hozzak ide! A trianoni béke előtt a Marosszög vizét a messze délen Tiszába torkolló Aranka nevű régi marosi fattyúág vezette le: a vizek lefolyását a határváltozás miatt ellenkezőre kellett átalakítani. Közel 40 ezer kat. holdról volt szó. A magyar vízépítők a feladatot néhány kurta év alatt megoldották s ma a csatornák és árkok északi irányban, a Maros felé vezetik le a fölös vízmennyiséget s a töltésen egész sor újonnan épített szivattyútelep végzi az átemelést. A munka a legnehezebb években, 1944-ben és 1945-ben is folyt. Aki közelről látta, megérti az áldozatvállalás nagyságát.

* * *

Rendszeres népösszeírások, illetve 1869 óta népszámlálások II. József uralkodása óta történtek a Marosszögben: az 1785. évi 4008-as lélekszám 162 év alatt csaknem 21 ezerre nőtt fel, ami 400%-os gyarapodást jelent. Lényegesen nagyobb tehát tájunk népszámnövekedése, mint az országos átlag. Ez a belvízlevezetés következménye főként, de hozzájárul a népsűrűség újabkori — főleg 1930 óta tapasztalható — gyors emelkedéséhez a táj Szegedhez legközelebbi eső részének (Szöreg) iparosodása és igen nagy mértékben a legutóbbi földosztás (Kiszombor, Gyálárét). A népszámnövekedés oka a 18. század végén és a 19. század első felében nagyrészt a telepítés volt, de a természetes szaporodás is óriási mérvű volt három-négy nemzedékkal a mai előtt. A telepítések idézték elő tájunkban a legnagyobb belső vándorlásokat, mozgalmakat, ezek körül dúltak a harcok és ezeknek történetével vannak tele a tájról szóló feljegyzések is. Az első betelepedők a török elől húzódó szerb és román menekülők voltak; számuk a török hadjáratok során egyre nőtt. A szerbek fő tömege Csernovics Arzen ipeki pátriárkával jött be a Temesi Bánságba. Jóllehet

a bécsi udvar a magyarok ellen alkalmilag kijátszandó ütőkártyaként szívesen látta a szerbséget, mégis alapjában véve bizalmatlan és rosszakaratú volt vele szemben. Ez a kettős viselkedés magyarázza, hogy amíg egyrészt a határvidékek betelepítésében a

szerbeket határozottan előnyben részeltették a magyarokkal szemben, addig a politikai öntudatra ébredést mindenféle kétszínű eszközzel megakadályozták. „Divide et impera”, megosztani és úgy uralkodni rajtuk, — ez volt a legfőbb követendő elv a Temesköz-

betelepítésében is! Rákóczi, miután Szegedet 1704. július 20-án bevette, felismerte a szerbekkel való szövetkezés nagy gondolatát és mindenképpen törekedett arra, hogy a kötés velük létre is jöjjön. Kötelezi magát, hogy „a rác nemzetet és annak bármely renden levő státusait törvényes igazában megtartja” és Gyöngyösről, 1704. szeptember 6-án keltezett levelében Csernovics pátriárkának 20 ezer magyar forintot ajánl fel. Törekvése sikertelen maradt; „a német szédítéseknek kitéve, a szegény nép teljesen demoralizált, kapkodott majd a tűz, majd a víz után s ennek következtében mind az egyik, mind a másik részen csak bizalmatlansággal találkozott. A németek gyűlölték, soha sem szerették, hanem minél jobban kiaknázni, vérét és erszényét értékesíteni igyekeztek” — írja Szentkláray. A balkáni eredetű bevándorlók után megindult 1745-ben a toloncúton való telepítés. Huszonöt éven keresztül szállították az osztrák örökös tartományok bíróságainak elítélteit a Bánátba s a királynő a hatóságok panaszaira mitse hajtva, végül is csak a József első utazása nyomán készült jelentés erővel sürgetésére szüntette be ezt a mindenképpen szerencsétlen telepítési akciót. Egyidejűleg nagy toborzások történtek a felsőrajnai és frank kerületekben, Württemberg, Hessen, Nassau és Rheinpfalz tartományokban: a népet a Temesi Bánságba való kivándorlásra császári pátensek szólították fel, minden faluban dobszó mellett. Az édesgetések között napidíjak, költözködési költségek, adómentesség, föld, gazdasági eszközök és igavonó állatok szerepeltek. A nép tödult az új Eldorádó felé és csak a morbus hungaricust lehelő mocsarak és vérszívó hivatalnokok között ébredtek sokan a valóságra. Ezek aztán megszöktek, másokat járvány pusztított el, ismét mások rablóknak álltak be a német bevándorlók közül. A telepítés ügye tehát nehezen haladt előre, pedig megpróbálkoztak görögökkel, bulgárokkal, albánokkal, spanyolokkal, franciákkal, olaszokkal, sőt József idejében még mintegy kétszáz orosz birodalmi család is telepedett a Temesközbe. Csak egyetlen népelem beköltözése volt „nem kívánatos”: a magyaré! Kollonics hirhelt Einrichtungswerk-jében éppúgy, mint a titkos császári instrukciókban az alaptétel volt, ez. Így történt, hogy csak egyes magánosok telepítései és Szeged népének kirajzása táplálták a magyar elemet és ez is inkább csak a 18. század végén és még később történt meg. Gróf Batthyány Ignác erdélyi püspök Oroszlámoson, Rábén, Majdányban, Keresztúron és Kisbébán (a mai Kübekháza) olvadott település) telepített le futó vadként kóborló magyar jobbágyokat, illetőleg hívott a megvásárolt uradalmakba ezekben a falukban szegedi és makói kertészeket. Magyarokkal népesültek be a mai kiszombori határban levő marosmenti apró kertészfaluk: Ladány, Dédenszeg és Porgány. A települések később a Maros mederváltozásai következtében elpusztultak s a lakosság Kiszombort gyarapította. Szegediek telepedtek Szőregre; itt az elpusztult középkori falu helyén már 1743-ban új község települt, de a magyarság csak Szeged város 1781-iki uradalomvásárlása után gyarapodott a szerbek mellett. Hasonló a története a két Szentivánnak.

Újszentivánban — ez a régebbi település a török után — előbb rác militaristák telepedtek meg (1735), majd Szeged megvásárolja Ószentivánt (a hajdani Sziget nevű falut) s 1738-tól kezdve ez a község teljesen magyarrá vált a bevándorló szegediek révén, de kerültek szegediek Újszentivánba is, pedig oda később sorozatosan német betelepítések történtek. Tervárt 1777-ben 14 magyar dohánykerész család népesíti újra be, de sorsuk oly mostoha, hogy néhány év multán a vármegye kénytelen még élelmezni is őket. Általában: a magyar települők, ha egyáltalán bemelegkedhettek a Temesközbe, csakis a legmostohább földeket kapták, semmi kedvezményt nem juttattak nekik és az egyetlen szerv, amely úgy-ahogy összefogta őket, a római katolikus egyház volt. Hogy a hivatalos hatalom hogyan gondoskodott a magyar betelepülőkről, arra jellemző a következő eset. 1785-ben a császárhoz 198 tiszaroffi, abádszalóki, tiszaburai és tiszadersi jobbágycsalád közös folyamodványt nyújtott be, melyben a Temesközbe való betelepedésre kértek engedélyt. Az illetékes magyar udvari kancellária 1786. január 9-én tárgyalta az instanciát. „Magyar gyarmatosok számára sehol nincsenek telephelyek Dél-Magyarországon, mert különben a következő évben odatelepítendő német colonisták házak és földek nélkül maradnának és a magas kincstárnak csak terhére lennének” — így szól a kancellária határozata és aláírói: Pálffy, Bánffy, Zichy és Esterházy magyar főurak! Az előterjesztés alapján a császár a nyomoruk miatt telepesföldeket kérő magyar jobbágyok kérését ezek után elutasította. Ilyen körülmények közt valóságos csoda, hogy a magyar elem a Temesköz északnyugati részén mégis gyökeret vert, sőt a Marosszögben százalékos aránya egyre emelkedett. 1828-ban kétharmadrésze, 1869-ben a lakosságnak háromnegyed része római katolikus, ami 7—8% németet leszámítva, a magyarságot jelenti. Az anyanyelvet csak 1880 óta kérdezi a hivatalos statisztika, eddig az időpontig tehát más, mint felekezeti adat, nem áll a népösszetételt kutató rendelkezésére. 1910-ben 69.7% vallotta magát magyarnak a kilenc marosszögi község népességéből, 1920-ban 75.3%, s a szerbek tömeges optálása és Jugoszláviába való kivándorlása után, 1930-ban 88.8%, 1941-ben 90.2% volt magyar anyanyelvű. A németiség csak Újszentivánban és Kübekházán volt erős, de az 1945/46. évi kitelepítés befejeztével ez a népelem is számbelileg súlytalanná vált a Marosszögben, amennyiben 1947-re csak 109 fő maradt belőlük. Így jött létre az 1947. évi 96.7%-os magyarság, ami bizonyára soha nem ötlött volna fel még rémlátásként sem a Temesi Bánságot igazgató császári komisszárusok előtt...

* * *

Mint ahogyan lehetetlenségnek tűnt volna fel egy tiszta magyar lakosságú földdarab a Marostól délre és Tiszától keletre a 18. század vége felé, éppúgy a képzelet birodalmába utalta volna bárki — s tette is ezt Hajnóczy javaslatával — azt a lehetőséget, hogy az aranyat érő bánáti föld egykor majd öt-tízholdas darabokban, vízmentesítve, árkokkal átszeldelve fogja a rózsától és ne-

mesfűztől kezdődő és búzán, takarmánynövényen és kenderen át a gyümölcsfaig terjedő változatosságú termelést lehetővé tenni. Bizony, a vízmentesítés csak még ment, de a nagybirtokok felszámolásához már világháborúk kellettek! Pedig az élet minden új fejlődése erre az útra mutatott már az 1945. évi földreform előtt is. A kincstártól a földet nagy uradalmak alakjában vásárolták meg 1781-ben: gróf Batthyány Ignác erdélyi püspök Óbébát, Oroszlámost, Rábét, Klárafalvát, Majdányt, Ókereszturt és Kisbébát egyszerre vásárolta meg, Oexel nagyszentmiklósi serfőző 80 ezer forintért Kiszombort, Szeged városa a szőregi uradalmat 180 ezer forintért, továbbá Ószentivánt, a mai vedresházi földeket. Hol vannak már ezek az uradalmak s hol voltak akár harminc évvel ezelőtt is? Hová lett a Gerliczy bárók nagybirtoka, a Rónayak latifundiimai? Mégis, még bőségesen voltak az egészséges népfejlődést akadályozó nagyobb birtoktestek, hiszen az 1945. évi földreform során — az előzetes adatok szerint — a Marosszögben a következő változások voltak:

Község	Kiszótt földterület kat. holdakban	A juttatásban részesült személyek száma
Deszk	1150	548
Ferencszállás	5	5
Gyálarét	840	261
Klárafalva	261	121
Kiszombor	2750	669
Kübekháza	1718	330
Ószentiván	482	170
Szőreg	171	210
Újszentiván	1096	260
Marosszög összesen	8473	2574

A földmozdulás óriási, hiszen a Marosszög művelhető területének 20%-a cserélt gazdát. Megjegyzendő, hogy csekély változást a földmegosztás aránytalanságaiban már az 1921. évi földreform is hozott, de az igazi, döntő, a magyar nép végleges honfoglalását jelentő változás 1945-ben következett be.

* * *
 Állampolgári jogegyenlőségben, a művelt föld háborítatlan tulajdonjogában, jobbágyaságából felszabadultan él a Marosszög mai népe; Hajnóczy kihullott vére — mint a mártíroké mindig — megteremtette eszméinek diadalát. És a jövő? A lehetőségek egész sora vetődik fel. A kitűnő termőföld, az öntözésre alkalmas folyóvizek közelsége és egy fejlődő nagyvárosnak, Szegednek a felvevőképessége olyan tényezők, amelyeknek birtokában kevés alföldi tájunk van. A Marosszögben mind ehhez még jó útviszonyok, kedvező vasúti és vízi szállítási lehetőségek is járulnak. A táj megszelídülten, adakozó kedvében hívja az embert. Kizárólag rajta áll, el tudja-e fogadni úgy a természet ajándékait, hogy abból jólét és béke, derűs munka és harmónikus élet szülessék.

Aldobolyi Nagy Miklós